

Openingstekst: Exodus 16: 2-35 (NBV21, met weglatingen).

De volgende morgen lag er overal rond het kamp dauw. Toen de dauw opgetrokken was, bleek de woestijn bedekt met een fijn, schilferachtig laagje, alsof er rijp op de aarde lag. “Wat is dat?”, vroegen de Israëlieten elkaar toen ze het zagen; ze begrepen niet wat het was. Mozes zei tegen hen: “Dat is het brood dat de EEUWIGE u te eten geeft. De EEUWIGE heeft bepaald dat ieder ervan kan verzamelen wat hij nodig heeft, iedereen mag er één omer van nemen voor elke persoon die bij hem in de tent woont.” De Israëlieten deden dat. De één verzamelde veel, de ander weinig. Toen ze het namaten, hadden zij die veel verzameld hadden niet meer dan een omer, en zij die weinig verzameld hadden niet minder, terwijl toch iedereen zo veel had genomen als hij nodig had. (...). Het volk van Israël noemde het voedsel manna. Het leek op korianderzaad, maar dan wit, en het smaakte als honingkoek. (...) Veertig jaar lang aten de Israëlieten manna, tot ze in bewoond gebied kwamen; ze aten manna tot ze de grens van Kanaän bereikten.

Lezing: Johannes 6, 1-15

Daarna ging Jezus naar de overkant van het Meer van Galilea (ook wel het Meer van Tiberias genoemd). Een grote menigte mensen volgde Hem, omdat ze gezien hadden welke tekenen Hij bij zieken verrichtte. Jezus ging de berg op, en ging daar met zijn leerlingen zitten. Het was kort voor het Joodse pesachfeest. Toen Jezus om zich heen keek en zag dat die menigte naar Hem toe kwam, vroeg Hij aan Filippus: ‘Waar kunnen we brood kopen om deze mensen te eten te geven?’ Hij vroeg dat om Filippus op de proef te stellen, want zelf wist Hij al wat Hij zou gaan doen. Filippus antwoordde: ‘Zelfs tweehonderd denarie zou niet voldoende zijn om iedereen een klein stukje brood te geven.’ Een van de leerlingen, Andreas, de broer van Simon Petrus, zei: ‘Er is hier wel een jongen met vijf gerstebroden en twee vissen – maar wat hebben we daaraan voor zoveel mensen?’ Jezus zei: ‘Laat iedereen gaan zitten.’ Er was daar veel gras, en ze gingen zitten; er waren ongeveer vijfduizend mensen. Jezus nam de broden, sprak het dankgebed uit en verdeelde het brood onder de mensen die er zaten. Hij gaf hun ook vis, zo veel als ze wilden. Toen iedereen volop gegeten had zei Hij tegen zijn leerlingen: ‘Verzamel nu de overgebleven stukken brood, zodat er niets verloren gaat.’ Dat deden ze en ze vulden twaalf manden met wat overgebleven was van de vijf gerstebroden die men had gegeten. Toen de mensen het teken zagen dat Hij verricht had, zeiden ze: ‘Hij moet wel de profeet zijn die in de wereld zou komen.’ Jezus begreep dat ze Hem wilden dwingen mee te gaan, om Hem dan tot koning uit te roepen. Daarom trok Hij zich terug op de berg, alleen.

Overweging

Deze viering is de tweede in een serie over voedsel. Vorige week leidde Japke van Malde ons in het thema in, met een mooie selectie aan teksten over maaltijden in de bijbel. Maaltijd is bij uitstek een teken van verbondenheid tussen mensen. En via eten met een verhaal kwamen we uit bij onze Agapeviering in de Ekklesia. Die tafel is open voor iedereen, uit principe. We delen een klein stukje matze en een beetje wijn, maar voegen ons met die symbolische handeling in een groot verhaal in, van inspiratie en medemenselijkheid. Mij viel voor het eerst op in die tekst uit Handelingen, dat mensen bij elkaar kwamen in de tempel, maar dat ze vervolgens thuis samen het brood braken.

In deze kleine serie mag ik de nadruk leggen op “overvloed”. Als eerste kwam mij het verhaal naar boven van Jezus die duizenden mensen te eten geeft. Laten we het verhaal wat nader bekijken.

De uitgangssituatie is: mensen zijn benieuwd geraakt door de tekenen die Jezus doet met zieken. Het trekt zelfs een menigte aan. En dan ontspint zich, zoals vaker in het Johannes-Evangelie, een klein theaterstuk, met verschillende spelers en rollen, en met veel dialoog. Het is typisch zo'n Johannes-stuk waarin je steeds meer gaat zien, hoe vaker je ernaar kijkt.

Eén ding dat je je af kunt vragen: hoe vonden de autoriteiten dat, zo'n enorme opkomst, zonder enige vorm van controle. Werden ze niet nerveus? Wat kan er niet allemaal gebeuren? Wie weet wordt dit subversief.

Dan komt de vraag op naar voedsel. Waar kunnen we aan brood komen, vraagt Jezus aan Filippus. Brood. Dat kunnen we ook uitdiepen.

Brood is centraal in de keuken van de Levant. Alles eet je "met brood", olie, saus, kruiden als za'atar, met dubbelgebakken kekererwten en groente. In Egypte geleerd: zonder brood is het eten niet compleet, is het geen echt samen eten. Wij hadden ooit voor een Egyptische collega en zijn familie een feestmaal gemaakt, en vonden het heel geslaagd. Maar de collega (Samuel Rozfy) zei: "Waar is het brood?" Zonder brood gaat het niet. Dat is geen echte maaltijd.

En ja, we hadden dat kunnen weten. Het woord voor "brood" (esh) is ook het woord voor "leven". De meeste Egyptenaren eten brood (esh beledi, basisbrood) gesubsidieerd. Samen met de goedkope bonen of kekererwten geeft dat een basismenu waarop je het lang kunt volhouden.

Maar wat nu als het brood ontbreekt. Als je een oploop hebt van minstens 5000 mensen? Dat is de beginsituatie van het verhaal in Johannes. Als armen, die het toch al zo zwaar hebben, geen brood meer hebben, dan hebben ze niets meer! Dan rest de wanhoop en wordt de toestand explosief. Mensen gaan samenscholen en protesteren.

Voorbeeld Egypte: Machthebbers ervaren wat er gebeurt als de armen geen brood hebben. In 1977 was er een heuse "brood-opstand (intifadah)). En het is een beetje overschaduwd, maar de broodprijs speelde ook een behoorlijke rol in 2011 bij de protesten, en bij de latere val van de Egyptische president Mubarak. Nog in 2024, waren er heftige rellen, na een sterke val van de Egyptische valuta. Tientallen miljoenen Egyptenaren leven op de rand van het bestaan. De protesten die we nu zien in Iran, hebben met hetzelfde te maken: de eerste levensbehoeften zijn niet meer zeker: NU hebben we niets meer te verliezen.

Lezen we hier te veel in het verhaal van Johannes? Volgens mij niet. We weten heel goed, hoezeer voor Romeinse keizers de voorziening van brood essentieel was om het volk tevreden te houden.

Met dat inzicht nu terug naar het verhaal!

"Geven jullie hen te eten!" zegt Jezus.

Wie moet de mensen te eten geven? Als Jezus dan zegt tegen zijn discipelen "Geven jullie die mensen te eten" – dan heeft hij het hier over wat de eerste plicht is van een goede HEERSER: je onderdanen te eten geven. Hun bestaan veiligstellen. Een dure plicht, die ook romeinse keizers kenden. Brood en spelen! Zo houd je de massa's rustig.

Maar waar komt het brood vandaan? In dit prachtige verhaal komen allerlei aspecten aan bod. Het financiële: waar moet het geld vandaan komen? Wie moet het uitvoeren? De overbelasting van de leerlingen van Jezus: wat is dit nu, moeten WIJ dit oplossen? En hoe dan? Dan wordt brood en vis gevonden, en de mensen moeten in groepen bij elkaar gaan zitten. Samen eten. Brood met vis komt langs. Er is tijd om elkaar te leren kennen. Om samen te eten, elkaars mening te vragen en achtergrond: waarom ben jij hier? Er is samen-zijn.

En zo eindigt het verhaal: de mensen zijn gevoed. Ze gaan rustig naar huis. Ze hebben iets meegemaakt dat ze niet snel zullen vergeten. Maar Jezus trekt zich terug "omdat hij bang is dat ze

hem koning willen maken". Want hij heeft aanleiding gegeven. Hij geeft gedaan wat de plicht van een heerser was, en nog steeds is.

Lieve mensen, eind goed, al goed, denken we dan. Maar we kunnen proberen dieper te boren. Ik heb een prachtige herinnering aan een belevenis, waar mensen hun eigen toegang tot dit verhaal centraal mochten stellen. (Want de bijbel gaat over u en mij!).

Het was de laatste week van augustus 2022, in Karlsruhe. Onmiddellijk voorafgaand aan de "Assembly", de algemene vergadering van de Wereldraad van Kerken komen vier aparte groepen bij elkaar om zich voor te bereiden, en om hun ervaringen en belangen dan in de vergadering naar voren te brengen. Traditioneel al heel lang doen vrouwen en jongeren dit. Sinds de jaren 90 komen ook mensen met een "beperking" apart bij elkaar, en (ik weet niet sinds wanneer) mensen van oorspronkelijke bewoners (inheemse volken).

Als eerste kwam een vertegenwoordiger van een First Nation in Noord-Amerika naar voren. Gekleed in traditionele dracht met een hoofdtooi van veren. Kalm en met grote waardigheid sprak hij: "Van wie was die grond, waarop ze samenkwamen?". Met één zin kwam een wereld mee van verlies, van de macht van geld, en van een vroeger thuis. Het werd stil. Iedereen begreep wat hij zei. De pijn was voelbaar.

Toen de volle zaal van deze uitspraak bekomen was, nam een vertegenwoordigster van de mensen met een beperking het woord. Hoe toegankelijk was dat land eigenlijk? Kon iedereen er wel komen? Gelijke toegang is altijd een vraag. Ook hier. En moet telkens bevochten worden.

Toen mochten de jongeren spreken en ook hun inbreng was ongemakkelijk. Dat jongetje had brood. Zien jullie wel, hoe de leerlingen gewoon het brood en de vissen van de jongen afpakken? Wat is dit? En ja, ook dat hadden we nog nooit zo scherp gezien. Een vrouw uit Kenia nam vervolgens het woord: "En wie denk je, heeft dat mandje ingepakt en meegegeven aan die jongen?". Stille. Juist. Zijn moeder! Altijd weer wordt de inbreng van vrouwen weggepoets uit onze verhalen.

Met een diep gevoel voor de verscheidenheid van de mensen in dit verhaal mocht toen de boodschap klinken: "Als je begint met delen, blijkt er echt genoeg voor iedereen. Dan ontstaat echte overvloed. Voor iedereen, wie hij of zij ook is. Twaalf manden vol. Misschien symbool voor elke stam van Israël. Maar duidelijk genoeg: er is voor iedereen, niemand uitgezonderd.

Overvloed komt aan het einde van het verhaal. En het is een ander soort overvloed dan in onze maatschappij. In onze wereld is een tekort aan voedsel niet het probleem, het is een verdelingsvraagstuk geworden, zoals wij weten. En overvloed heeft in onze maatschappij ook de lelijke kant dat mensen niet kunnen ophouden. Dat we niet kunnen kiezen wat goed voor ons is. Deze week stonden de kranten vol met artikelen over een onderzoek: Nederlanders zijn zo ongeveer het gelukkigste volk ter wereld. En toch. En toch zijn ze bang, bang om te verliezen. En daarom willen ze nog meer. Maar dat lost die angst voor verlies niet op. Want die angst is een gat in je ziel, niet in je maag, niet in je portemonnee. Een leegte waarmee je niet uit de voeten kunt. Die je weg probeert te eten of te drinken. In Duitsland leerde ik een mooi woord voor dat gat in je ziel: "Mangelbedürfnis". Een behoefte die je niet stillen kan. Wanneer je hebt wat je wilt, wil je telkens meer.

In dit bijbelverhaal gaat het om vervulling. Mensen krijgen wat ze nodig hebben. Mensen ontvangen voedsel en gemeenschap. Mensen delen ervaringen. En mensen gaan weer gewoon naar huis. Na die mooie ervaring komt het leven van elke dag. (en ja, soms is dat alleen, en dat kan bitter zijn).

Ook wij gaan straks weer naar huis. Maar voordien hebben wij geoefend wat Jezus voorgedaan heeft. Wij gaan delen in brood en wijn.

Brood is leven, heette het in Egypte. Zo dagelijks en eenvoudig als het is, het is levensnoodzakelijk. Het houdt op de been. Het geeft nieuwe energie. Het is ook smakelijk en het ruikt lekker.

Dat geeft een nieuwe nadruk op de viering van de tafel, als we het brood omhooghouden. Brood is leven. Leven zoals Jezus, zoals we zingen in “boek je bent geleefd”. Dat brood zet ons op weg om de weg van delen te gaan, opnieuw te leren. Want – laat ik bij mezelf beginnen – moet dat telkens opnieuw leren. Dat de weg van het geven de weg van Jezus is. Dat we los moeten laten, ons niet bang laten maken voor verlies. Dan kunnen we geven- hoe klein ook. Vanmorgen vertelde mijn vrouw aan mij, dat in haar gemeente een Syrische vrouw aanbood om voor Witte Donderdag het brood voor de viering van de tafel te bakken. Voor haar was dat iets heel moois en groots, en zo kan zij bijdragen aan een gemeenschap, waarin zij vreemd en anders was.

De rituele handeling spoort ons aan, maar bemoedigt ons daarbij. Zoals aan het einde van de gelijkenis twaalf manden over zijn, zo mogen wij hopen, dat ons geven tot overvloed leidt. Tot gemeenschap. Tot samen mensen zijn. Hier in de vieringen. In de participantengroepen en gesprekskringen. In de besturen en vergaderingen. In het omzien naar elkaar. Niet alleen hier in onze eigen gemeenschap. Ook om ons heen. Ook elke dag opnieuw, waar wij leven en werken.

Moge er zo’n overvloed in ons leven zijn.

Slottekst: Johannes 10:10 (Willibrord vertaling)

Jezus spreekt: Een dief komt alleen maar om te roven en te slachten, en om verloren te laten gaan; Ik ben gekomen opdat ze leven mogen bezitten, en wel in overvloed.

Ekklesia Leiden
Rapenburg 100
2311GA Leiden
www.ekklesialeiden.nl
info@ekklesialeiden.nl